

Координаційна рада молодих юристів України
при Міністерстві юстиції України

Міністерство юстиції України

III МІЖНАРОДНИЙ ПРАВНИЧИЙ КОНКУРС ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО З ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Адміністратори

The European Law Students' Association
Lviv

ELSA Lviv –
Європейська асоціація студентів
права у Львові

Об'єднання студентів-
правників

Львівський осередок Ліги студентів
Асоціації правників України

Empowered lives.
Resilient nations.

Фундатори

ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів ОБСЕ в Україні

Партнери

Освітні партнери

Місто проведення

Інформаційна підтримка

ЮрСлава Про людину та права і
для правників — із серцем

До участі у конкурсі запрошуються студенти вузів, які навчаються за спеціальностями «Правознавство» та «Міжнародне право» та володіють англійською мовою.

Конкурс проходитиме у *два тури*: письмовий та усний. *Письмовий* полягає у виконанні завдань на підставі наданої фабули справи (додається). *Усний* – традиційно проводиться під час Всеукраїнського тижня права та передбачає участь переможців письмового туру у судових дебатах перед кваліфікованим журі, одним з членів якого буде суддя Європейського суду з прав людини від України Ганна Юдківська. Дебати проводяться у формі модельного судового засідання Європейського суду з прав людини, в якому команди представляють заявника та Уряд.

Учасники другого туру конкурсу отримують також можливість відвідати засідання *Міжнародного круглого столу з антропології права*, зимову сесію *міжнародного проекту «Філософія прав людини»* та *науково-практичний семінар «Юридична кар'єра в сфері прав людини»*.

Заявки та виконані письмові завдання слід надсилати на адресу: lvivhead@ligauba.org.ua з поміткою «На конкурс».

Місце проведення усного туру – *юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14)*.

Робочі мови: *українська, англійська*. Порядок застосування мов визначається правилами конкурсу, що додаються.

Важливі терміни та дати:

08.11.2011 р. – початок реєстрації команд (форма додається).

22.11.2011 р. (23:59 GMT+2) – термін реєстрації команд.

29.11.2011 р. (23:59 GMT+2) – термін надання виконаних письмових завдань.

02.12.2011 р. – оприлюднення переможців першого туру конкурсу.

09-10.12.2011 р. – дати проведення другого туру конкурсу.

10.12.2011 р. – фінал конкурсу, нагородження переможців.

Уся інформація про конкурс розміщуватиметься на сайтах Координаційної ради молодих юристів України при Міністерстві юстиції України (<http://www.krmjua.org.ua>) та сайтах організацій-адміністраторів (<http://www.osp.lviv.ua/>, <http://www.elsalviv.org.ua/>, <http://www.ligauba.org.ua/>).

За перебігом подій конкурсу можна стежити у соціальних мережах.

Сторінка конкурсу:

<http://www.facebook.com/Volodymyr.Koretsky.International.Law.Competition>.

Групи конкурсу: <http://www.facebook.com/groups/170711606298907/>,
http://vkontakte.ru/koretsky_moot_court_competition

ПРАВИЛА
Міжнародного правничого конкурсу імені В.М. Корецького
з європейського права у галузі прав людини
(2011)

1. Загальні засади

- 1.1** Міжнародний правничий конкурс імені В.М. Корецького з європейського права у галузі прав людини (далі – змагання) проводиться з метою:
- підвищення рівня освіченості студентів у європейському праві у галузі прав людини;
 - застосування здобутих за роки навчання теоретичних знань на практиці;
 - вироблення практичних навиків застосування норм європейського права у галузі прав людини у зв'язку із нормами внутрішнього законодавства;
 - набуття практичного досвіду від спілкування з юристами-практиками – членами суддівської колегії;
 - підвищення позитивного іміджу правничої професії через визнання досягнень визначних українських правників, таких як Володимир Михайлович Корецький;
 - забезпечення правового наступництва поколінь;
 - покращення правової освіти в Україні й інших країнах.
- 1.2** Загальними завданнями організаторів змагання є:
- популяризація змагання серед потенційних учасників з України та інших країн;
 - створення умов, необхідних для забезпечення високого рівня проведення змагання;
 - створення сприятливого клімату для спілкування між учасниками змагання та членами його суддівської колегії.
- 1.3** Засновником змагання є Координаційна рада молодих юристів України при Міністерстві юстиції України (далі – Рада).
- 1.4** Проведення змагання у 2011 році забезпечує юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – факультет).
- 1.5** Організаціями-адміністраторами змагання у 2011 році виступають: ЛМГО «Об'єднання студентів-правників», ЛМГО «Європейська Асоціація Студентів Права Львів» («ELSA Lviv»), Львівський осередок Ліги студентів Асоціації правників України (Ліга студентів АПУ). Безпосередня координація Змагань покладається на уповноважену Радою та факультетом особу.
- 1.6** Контактні особи змагання у 2011 році:
- координатор змагання:
 - Дмитро Гудима, +380506749784, hudym@mail.ru;
 - керівники організацій-адміністраторів:
 - Данило Антошак (ELSA Lviv), +380936230787, daniilo_antoschak@ukr.net;
 - Володимир Мармуляк (ОСП), +380932398197, v.marmuljak@gmail.com, osp@osp.lviv.ua;
 - Роман Корень (Ліга студентів АПУ), +380634911432, lvivhead@ligauba.org.ua.
- 1.7** Від імені координатора змагання та керівників організацій-адміністраторів можуть виступати уповноважені ними особи.
- 1.8** Порядок проведення змагання визначається Правилами змагання на 2011 рік (далі – Правила).
- 1.9** Робочими мовами змагання є українська й англійська. Порядок їхнього

застосування визначається п. 6.2 і п. 7.6 Правил.

2. Учасники

- 2.1 До участі допускаються команди, сформовані зі студентів юридичних навчальних закладів, факультетів, інших інституцій, які готують фахівців за спеціальностями «Правознавство» та «Міжнародне право» (у зарубіжних країнах найменування спеціальностей можуть відрізнятися).
- 2.2 Учасники команд зобов'язані володіти англійською мовою на рівні, що дозволяє їм виконати письмові завдання та виступати під час усного туру.
- 2.3 Кожен навчальний заклад повинна представляти лише одна команда. Якщо від одного такого закладу, в якому є декілька структурних підрозділів, що готують студентів за зазначеними спеціальностями, заявлено дві або більше команди з різних структурних підрозділів, то до участі в усному турі змагання допускається одна команда з кожного такого підрозділу відповідно до правил, викладених нижче.
- 2.4 Кількість членів кожної команди становить 3 (трьох) осіб. При цьому в усному турі змагання участь беруть будь-які 2 (двоє) учасників на вибір самої команди.
- 2.5 Заміна учасників команди після її реєстрації не допускається.
- 2.6 Як виняток, з поважних причин, які мають бути документально підтвержені та доведені до відома організаторів, до участі в усному турі змагання може бути допущена команда з 1 (одного) учасника.

3. Реєстрація

- 3.1 Кожна команда повинна пройти реєстрацію.
- 3.2 Процедура реєстрації передбачає:
 - подання організаторам заявки встановленого зразка (додаток 1 до Правил);
 - отримання повідомлення надходження заявки та присвоєння персонального реєстраційного номера.
- 3.3 Процедура реєстрації проходить винятково в електронній формі.
- 3.4 Заявки надсилаються на адресу: lvivhead@ligauba.org.ua з поміткою «На конкурс» у темі листа.
- 3.5 Термін реєстрації команд – 22.11.2011 р. (23:59 GMT+2).
- 3.6 З моменту отримання персонального реєстраційного номера команда допускається до участі у змаганні.
- 3.7 Персональний реєстраційний номер використовується для ідентифікації команд під час змагання.
- 3.8 До настання терміну, встановленого у п. 6.6 Правил, кожна команда має право надіслати організаторам на адресу hudym@mail.ru до 3 (трьох) запитань стосовно Правил, фабули та завдань змагання. Організатори зобов'язуються надати на ці питання вичерпні відповіді, якщо це не ставитиме команди у нерівне становище.

4. Хід змагання

- 4.1 Змагання складається з двох турів: письмового й усного.
- 4.2 За результатами письмового туру суддівська колегія складає рейтинг команд і відбирає 8 (вісім) команд з найвищим рейтингом для участі в усному турі.
- 4.3 Якщо у письмовому турі брали участь декілька команд від одного й того самого структурного підрозділу навчального закладу, то за результатами письмового туру відповідно до складеного суддівською колегією рейтингу команд до усного туру змагання потрапляє лише 1 (одна) команда від цього структурного підрозділу, яка має порівняно вищий

- рейтинг.
- 4.4 Перелік команд-переможців письмового туру оприлюднюється організаторами 02.12.2011 р.
 - 4.5 Усний тур змагання відбувається на факультеті та передбачає участь команд в $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ фіналу, а також у фіналі змагання.
 - 4.6 $\frac{1}{4}$ та $\frac{1}{2}$ фіналу змагання проводяться 09.12.2011 р.
 - 4.7 До $\frac{1}{2}$ фіналу відповідно до загального рейтингу команд, сформованого суддівською колегією під час $\frac{1}{4}$ фіналу, відбираються 4 (чотири) команди, які мають вищий порівняно з іншими командами рейтинг¹.
 - 4.8 Фіналістами змагання стають 2 (дві) команди, які в іграх $\frac{1}{2}$ фіналу отримали вищий порівняно з іншими командами рейтинг, сформований суддівською колегією під час $\frac{1}{2}$ фіналу².
 - 4.9 Фінал змагання та нагородження переможців проводяться у Міжнародний день прав людини – 10.12.2011 р.
 - 4.10 Переможцем змагання є команда, яка у фіналі набрала більшу кількість балів, ніж її суперник. У разі, якщо у фіналі команди наберуть однакову кількість балів, то для визначення переможця гри використовуються результати письмового туру.
 - 4.11 Учасник змагання, який без шкоди для командної гри найкраще себе проявив перед суддівською колегією протягом усного туру, визнається найкращим оратором змагання.

5. Фабула та завдання до неї

- 5.1 Фабула та завдання до неї складаються організаторами.
- 5.2 Фабула та завдання оприлюднюються не пізніше ніж за 2 (два) тижні до настання терміну, визначеного у п. 6.6 Правил на сайтах організацій-адміністраторів, сторінках і групах змагання у соціальних мережах.
- 5.3 Фабула використовується в обох турах змагання.
- 5.4 Завдання до фабули поділяються на обов'язкове та необов'язкове.
- 5.5 Обов'язкове завдання виконується усіма командами.
- 5.6 Виконання необов'язкового завдання може покращити рейтинг команди та враховується у випадку однакового рейтингу двох або більше команд за результатами оцінювання виконання обов'язкового завдання.
- 5.7 Виконання необов'язкового завдання не може погіршити рейтинг команди, який вона мала за результатами виконання обов'язкового завдання.
- 5.8 У жодному турі змагання команди не можуть змінювати фабулу та виходити за її межі, зокрема, доповнювати умови фабули, довільно їх інтерпретувати, перекручувати надані у фабулі факти, надавати суддівській колегії докази, що розширюють або іншим чином змінюють фабулу, тощо.
- 5.9 Не розглядається як зміна фабули чи вихід за її межі використання командами з метою обґрунтування їхніх позицій міжнародних договорів, внутрішнього законодавства, судової практики тощо.

6. Письмовий тур

- 6.1 Письмовий тур полягає у виконанні командами письмових завдань, що додаються до фабули (додаток 2 до Правил).
- 6.2 Команди з України виконують письмові завдання українською мовою, а команди з інших країн – англійською.
- 6.3 Виконані завдання надсилаються командами на адресу: lvivhead@ligaub.org.ua з поміткою «На конкурс» у темі листа. У тексті

¹ Відтак, поразка у грі $\frac{1}{4}$ фіналу не означає те, що переможена команда автоматично не виходить до $\frac{1}{2}$ фіналу.

² Вказане означає, що у фінал за загальним рейтингом, сформованим в $\frac{1}{2}$ фіналу, можуть потрапити 2 (дві) команди, які грали в одній грі $\frac{1}{2}$ фіналу.

- листа вказується персональний реєстраційний номер команди.
- 6.4** Письмовий тур проходить винятково в електронній формі.
- 6.5** Виконані письмові завдання формуються командою в один файл формату «.doc», що складається з:
- титульної сторінки, на якій проставляється лише персональний реєстраційний номер команди;
 - виконаного обов'язкового завдання;
 - виконаного необов'язкового завдання (за бажанням команди);
 - переліку використаних джерел, що оформляється згідно з правилами бібліографічного опису (зразки оформлення в Україні – http://panbibliotekar.blogspot.com/2010/05/blog-post_11.html).
- 6.6** Обсяг кожного виконаного – обов'язкового і необов'язкового – завдання не може перевищувати 20 сторінок формату А4 (шрифт – Times New Roman, кегль – 14, інтервал – 1,5);
- 6.7** Термін надання командами виконаних письмових завдань – 29.11.2011 р. (23:59 GMT+2).
- 6.8** Виконані письмові завдання використовуються командами, які допущені до усного туру, як основа їхніх промов.
- 6.9** **Критерії оцінювання виконаних письмових завдань:**
- *повнота та точність виконання, у тому числі розуміння проблематики (0-30 балів);*
 - *юридична ерудиція (знання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних актів, практики Європейського суду з прав людини, його процедур, актів національного законодавства та практики їх застосування тощо) (0-40);*
 - *логічність викладу (0-20 балів);*
 - *грамотність (0-10 балів).*
- 6.10** Максимальна кількість балів, яку може здобути команда у письмовому турі за виконання обов'язкового завдання, дорівнює 100 (ста).
- 6.11** Виконання необов'язкового завдання оцінюється суддівською колегією за тими самими критеріями та шкалою.

7. Усний тур

- 7.1** Усний тур є ключовим у змаганні та передбачає симулювання слухання справи в Європейському суді з прав людини.
- 7.2** Команди розпочинають участь в усному турі з однаковим початковим рейтингом.
- 7.3** Рейтинг команд зрівнюється на початку кожного кола усного туру (¼, ½ фіналу та фінал) змагання.
- 7.4** Команди повинні представити перед суддівською колегією позицію заявника чи держави-відповідача, ґрунтуючись на документах, складених ними у письмовому турі змагання.
- 7.5** Перед ¼ і ½ фіналу змагання серед команд проводиться жеребкування для того, щоб визначити, яку сторону представлятиме кожна команда у відповідному колі усного туру.
- 7.6** Якщо за результатами жеребкування в одну гру усного туру гратимуть команди з різних країн або з інших країн, ніж Україна, то мовою відповідної гри є англійська. Якщо ж за результатами жеребкування у одну гру усного туру гратимуть команди з України, то мовою гри є українська.
- 7.7** Усний тур відбувається за такими етапами:
- виступ представників заявника (представлення позиції);
 - виступ представників держави-відповідача (представлення позиції);
 - запитання представників заявника;

- запитання представників держави-відповідача;
 - запитання суддівської колегії до представників заявника;
 - запитання суддівської колегії до представників держави-відповідача;
 - заперечення представників заявника;
 - заперечення представників держави-відповідача.
- 7.8** Кожна зі сторін має 35 хв. на представлення своєї позиції і запитання, а також 10 хвилин на заперечення.
- 7.9** За дотриманням командами часового регламенту стежить суддівська колегія і погоджена з нею особа, яка не є учасником команди, що виступає.
- 7.10** Командам забороняється використовувати час, наданий для заперечень, для представлення власної позиції та запитань.
- 7.11** Якщо команда вийде за межі виділеного їй часу, за рішенням суддівської колегії їй може бути надано додатковий час із застосуванням санкцій відповідно до п. 8.3 Правил.
- 7.12** Час для запитань суддівської колегії не зараховується до часу, наданого командам для представлення їхніх позицій і взаємних запитань.
- 7.13** Під час усного туру учасники команд можуть використовувати письмові нотатки, роздруковані міжнародні та національні нормативні акти, матеріали судової практики тощо.
- 7.14** Використання засобів зв'язку, комп'ютерів, інших технічних пристроїв забороняється.
- 7.15** Учасники команд не можуть покидати зал судових засідань до завершення їхньої гри. Порушення цієї вимоги має наслідком дискваліфікацію команди, учасник(и) якої покинув(ли) зал судових засідань, крім виняткових випадків і тільки з дозволу суддівської колегії.
- 7.16** Під час ігор в усному турі у залі судових засідань забороняється присутність інших команд, ніж команди-гравці, їх тренерів і вболівальників, за винятком команд, які не ввійшли до відповідного кола змагань, їх тренерів, уболівальників, а також тренерів і вболівальників команд-гравців.
- 7.17** **Критерії оцінювання гри команд в усному раунді:**
- розуміння проблематики фабули (0-20 балів);
 - послідовність і логічність виступу, запитань, відповідей, заперечень (0-15 балів);
 - юридична ерудиція (знання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних актів, практики Європейського суду з прав людини, його процедур, актів національного законодавства та практики їх застосування тощо) (0-40);
 - ораторське мистецтво (0-15 балів)
 - робота у команді (0-10 балів).
- 7.18** Максимальна кількість балів, яку може здобути команда на кожному етапі усного туру дорівнює 100 (ста).

8. Система санкцій

8.1 За порушення Правил й інші порушення, що свідчать про недобросовісність або непорядність команд або окремих їх учасників до команд застосовуються санкції у вигляді зменшення рейтингу команди на визначену суму балів.

8.2 Санкції застосовуються судовою колегією.

8.3 Таблиця санкцій, що застосовуються до команд:

№	Порушення	Санкція
1	Зміна фабули чи вихід за її межі	– 10 балів
2	Порушення регламенту в усному турі	– 10 балів
3	Використання в усному турі інших	– 10 балів

- документів, ніж ті, що були надані командою у письмовому турі
4	Суперечки з членами судової колегії	– 15 балів
5	Інше недотримання правил загальної та фахової етики	– 15 балів
6	Інші недотримання Правил	– 10 балів
- 8.4** Дискваліфікація команди може застосовуватися суддівською колегією як виняток – у випадку, визначеному у п. 7.15 Правил.

9. Порядок оскарження результатів

- 9.1** Кожна команда має право оскаржити результати письмового туру чи відповідних ігор усного туру.
- 9.2** Скарга на результати подається у письмовій формі.
- 9.3** Якщо предметом оскарження є результати письмового туру, скарга адресується координатору конкурсу та надсилається на його електронну адресу не пізніше, ніж через 1 (день) з дня офіційного оголошення результатів письмового туру.
- 9.4** Якщо предметом оскарження є результати гри в $\frac{1}{4}$ фіналу, скарга подається голові суддівської колегії негайно після завершення відповідної гри та розглядається суддівською колегією до початку ігор $\frac{1}{2}$ фіналу.
- 9.5** Якщо предметом оскарження є результати гри в $\frac{1}{2}$ фіналу, скарга подається голові суддівської колегії негайно після завершення відповідної гри та розглядається суддівською колегією до початку фіналу змагання.
- 9.6** За результатами розгляду скарги суддівська колегія приймає рішення та у разі потреби вживає заходи, необхідні з огляду на це рішення.

10. Прикінцеві положення

- 10.1** Організатори мають право вносити зміни до Правил, про які завчасно інформують команди.
- 10.2** Правила щодо відповідного туру змагання не можуть бути змінені після початку цього туру.

**ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ
У ІІІ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВНИЧОМУ КОНКУРСІ ІМЕНІ
В.М. КОРЕЦЬКОГО**

I. Інформація про навчальний заклад, факультет, інший підрозділ:

- a. Найменування навчального закладу _____
- b. Найменування факультету чи іншого підрозділу _____
- c. П.І.П. керівника факультету чи іншого підрозділу _____
- d. Поштова адреса начального закладу (факультету, іншого підрозділу) _____
- e. Контактний телефон _____
- f. Адреса електронної пошти _____

II. Інформація про гравців:

a. Гравець I

- i. П.І.П. _____
- ii. Дата народження _____
- iii. Рік навчання (курс) _____
- iv. Рівень володіння англійською мовою: рідна (N), відмінний (A), добрий (B), середній (C) _____
- v. Поштова адреса _____
- vi. Контактний телефон _____
- vii. Адреса електронної пошти _____

b. Гравець II

- i. П.І.П. _____
- ii. Дата народження _____
- iii. Рік навчання (курс) _____
- iv. Рівень володіння англійською мовою: рідна (N), відмінний (A), добрий (B), середній (C) _____
- v. Поштова адреса _____
- vi. Контактний телефон _____
- vii. Адреса електронної пошти _____

c. Гравець III (запасний для усного туру)

- i. П.І.П. _____
- ii. Дата народження _____
- iii. Рік навчання (курс) _____
- iv. Рівень володіння англійською мовою: рідна (N), відмінний (A), добрий (B), середній (C) _____
- v. Поштова адреса _____
- vi. Контактний телефон _____
- vii. Адреса електронної пошти _____

III. Інформація про тренера (якщо команда має тренера):

- i.** П.І.П. _____
- ii.** Місце роботи _____
- iii.** Посада _____
- iv.** Науковий ступінь _____
- v.** Вчене звання _____
- vi.** Поштова адреса _____
- vii.** Контактний телефон _____
- viii.** Адреса електронної пошти _____

Фабула Конкурсу 2011 року

МЕМОРАНДУМ

До Вас звернулися матір і дівчина Зубика Андрія Андрійовича (далі – З.), щодо представництва його інтересів у Європейському суді з прав людини (далі – Суд). Обставини, які можуть стосуватися заяви, викладені у листі матері, що додається.

Заяву до Суду було подано З. у 2001 році згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Виходимо з того, що матір З., його дівчина та син підтримують звернення З., а зміст обставин, викладених у листі його матері, складає основу скаргу, що можуть бути викладені учасниками конкурсу у формулярі звернення до Суду, заповненому від імені З. У ньому слід конкретизувати ті статті Конвенції, порушення яких, можливо, мало місце у наведених в листі матері З. обставинах.

Завдання для письмового туру конкурсу: вивчивши обставини, викладені у листі матері З., підготувати такі документи (**обов'язкове завдання**):

1. Проект звернення до Суду на відповідному формулярі, в якому слід, зокрема, викласти факти справи за форматом, який використовується у рішеннях Суду, й аргументувати порушення Конвенції з посиланнями на практику Суду;
2. Зауваження Уряду щодо прийнятності та суті оформленого Вами звернення З. з позицій практики Суду.

За можливості Ви можете підготувати також такі документи (**необов'язкове завдання**):

3. Проект декларації та, за потреби, інші документи щодо дружнього врегулювання спору від імені сторін на основі поваги до прав людини;
4. Проект рішення Суду у відповідній справі, підготовлений на зразок чинних рішень Суду.

Виконуючи завдання, слід звернути увагу на зразки документів Суду, що доступні у відкритих джерелах (зокрема, у базі рішень Суду [HUDOC](#), [рубриці «Захист інтересів держави в Європейському Суді»](#) Міністерства юстиції України, на сайті [Харківської правозахисної групи](#) тощо).

Усі персонажі, населені пункти, адреси, події, що відбуваються з фігурантами фабули, є вигаданими.

Додаток:

1. Лист матері З.

ЛИСТ МАТЕРІ

Пишу Вам як матір. Із проханням, передовсім, допомогти добитися справедливості, вислухавши мою історію. Історію, яку юристи можуть назвати «справою». Проте, для мене це не просто справа й навіть не історія. Бо пов'язано все з найдорожчим у житті кожної матері – моєю єдиною дитиною. Коли думаєш про це – серце болить, горло стискає. Очі плачуть мимоволі. Добре, що про це можна написати, а не казати. Так якось легше. Але повернімося до моєї історії.

Народилася я в Україні у м. Воля Л-ської області. Тут у 1972 році на День космонавтики народився й мій син. Тоді ще Україна була радянською. У 1990 році ми могли виїхати з України, але залишилися. Незабаром стали громадянами нової держави. Тут пройшло майже все моє життя і життя мого сина, з яким ми прожили пліч-о-пліч в одному будиночку на вул. Вільній, 1, поки не поїхав він на науку. Життя в Україні, як у всіх, у нас непростим було, принесло воно нам багато болі, але й радісно було часом.

Радісно було дивитися як зростає син. Зі школи він вирізнявся з-поміж інших. Вдумливий, допитливий, він завжди наче щось шукав. За натурою він був дитиною доброю. Але ця доброта наче зникала, коли траплялися йому злі речі перед очима. Коли б'ють бувало кого, вступиться він за молодшого, слабшого. Коли сперечаються, то розсудить він їх. Сила якась у ньому була до цього, сила невидима. Зрілим він був зрання – не по своїм рокам. Учився він добре, навіть дуже добре, але обирати професію йому прийшлося нелегко. А можливо й легко, бо відповідних йому професій було небагато. Відтак вирішив він стати юристом. І вже у школі про це відверто казав. Усі знали, що син на юриста піде вчитися.

Став він студентом-юристом Л-ського університету. Не з першого, правда, разу. Бо не було в хлопця «широких плечей» чи то грошей великих у нас не було, аби, як тоді казали, за вступ заплатити, щоб «по блату» навчатися. Але то й до добра вийшло. Бо навчався він від того краще з-поміж децю молодших за себе, відтак легше йому було в цьому ділі. Вчився він дуже добре й тому не стало дивною для мене те, що після отримання диплому про вищу освіту залишили сина на цьому факультеті – викладачем готували. Там писав він дисертацію й читав різні курси. Якраз у ті часи, казав він, нові предмети з'явилися: називалися вони якось дивно для мене: юридична етика (невже етика може бути юридичною, невже вона не однакова для всіх?), юридична деонтологія... Словом, дивні такі предмети. Але всі вони до вподоби сину були. Й казав він мені, що всі вони в більшості на тему, що таке добро та зло, як себе правильно поводити юристові. Юристові, казав він мені, ці теми, проблеми та їх вирішення як дороговкази важливі. Бо інакше, казав він, малюватимуть їх, юристів, як чортів і бісів, як колись у фольклорі чи то як тепер – службаками диявола чи прислугою мафії – у фільмах. Професором хотів він стати, нові покоління правників виховувати; наразі працював на кафедрі теорії права асистентом і потрохи писав свою дисертацію. А в позаакадемічний час він займався громадською діяльністю, проводячи популярні правопросвітницькі заходи. Ось так потрохи, здобуваючи собі своєю принциповістю авторитет, став мій син юристом. І треба сказати, що не раз чула я від інших, що зразковим він був у своїй справі. Виділявся він від інших, хоч цим, швидше, приваблював, ніж відитовхував, якоюсь дивною гармонією серця та розуму.

Розумом переважно жив він допоки не познайомився якось із однією дівчиною. Зустріч та була випадковою, але фатальною для нього. Що кохали вони один одного сказати – то нічого не сказати. Кажуть, що від кохання неможливо втекти. Кохання Богом дається. Й нині, здається, обдаровує Він цим почуттям не кожного. Може від того, що саме цим почуттям – любові –

наближає Він нас до себе. Не дає нашому серцю очерствіти від практичності розуму нашого. Але наближати до себе Він не кожного хоче, хоч і кожного готовий прийняти. На все видно Воля Його. І син, як поглинуло його це почуття, натхненним якимось став. Видно, відкрила його дівчина серцем своїм якісь нові глибини у ньому. Жити йому стало легше, щасливішим він був. Відтак, сказав якимось мені, що дві пристрасті у нього з'явилися – право та любов. Перше стало його покликанням у роботі, друге – у майбутній сім'ї.

Сім'ї – кажу я, але чи була вона? Адже романтика стосунків їхніх швидко скінчилася, як ото літо. Скінчилася, розбившись як крихітка об стіну реальності. Жили вони до того в різних містах і так важко їм було жити роздільно. А з'їхатися було непросто. Син жив разом із колегами в гуртожитку – троє їх в одній кімнаті. Грошей на квартиру не було, бо жив він на одну зарплату. І та швидко розходилася: на харчі, транспорт й інколи як плата за публікації, за які йому теж треба було платити, щоб друкувати свої дослідження. Була думка та єдина надія – отримати окрему кімнату в гуртожитку. Сказали йому, що «кімнат нема, хоч можна пошукати, якщо постаратися». «Постаратися» ж треба було йому для цього. Так натякнули йому на те, що, якщо гроші дасть, то й кімнату матиме. Але він принципово не хотів давати грошей. Характерником він був. Людиною принципу. Більше того, як писала вже, щиро він вірив у те, що казав – як кажуть, жив, як учив. Й у вірі своїй, в силі її міг він зрівнятися зі священником – служителем Бога, просто релігія в нього була ще одна – Право. Й здавалося, що ніщо не зможе зламати його віри та волі.

Воля, втім, Воля Божя, послала їм випробовування. Дав їм Бог дитя – завагітніла дівчина. Вирішили вони заручитися та одружитися. І якомога швидше разом зажити. Але де жити? У мене – так тоді він без роботи залишиться, переїхавши. Далеко я від міста живу. Про те, щоби жити у дівчини й мови не було. Й думав він, як йому поступити. Довго думав. І думки його були муками його. Думали вони навіть і про те, що дитини не народжувати, але швидко залишили вони ту думку як глибоко неправильну. Друзі його, а було в нього друзів небагато, зате – надійні, теж хотіли допомогти. Якимось, казав він мені, що прийшов до нього один і сказав, що все залагодить, аби лише були гроші. Й тоді стала перед ним інша дилема: або принципи, в які він свято вірив, або беззаконність через порушення, аби дати життя своїй дитині, врятувати їхню любов. І важкими були для нього ті думки. Сум був у його душі – наче безвихідь якась.

Безвихідь та спочатку здавалася лише в думках, відтак – стала в реальності. Що далі трапилося – точно не знаю. Було то в 1996 році, у день після заручин, якраз наступного дня після прийняття Конституції України, та за місяць до запланованого весілля. Затримали його міліціонери та «закрили». Спочатку як свідка. А потім щодо нього й справу порушили за начебто дачу хабара. Слідство почалося, але тягнулося воно дуже довго. Точно не знаю, за що його хотіли покарати. Одні кажуть, що вчинив він гріх – гріх, так би мовити, юридичний – гроші дав за кімнату, інші – що то друзі гроші дали за нього. Хто знає? Якщо й так, то змушений він то був зробити, щоби поселитися в гуртожитку разом із вагітною дівчиною – нареченою. Не міг же він дозволити собі знімати квартиру через мізерну зарплату... Не виню я його, та й хто би його винив?

Але винила його у цьому держава. І тримала його під вартою вона довго. Бачитися з ним мені доводилося не часто. Раз на місяць. Це просто жах! Я скаржилася, дівчина скаржилася, як так – усього раз на місяць, могла з ним побачитися і його вагітна наречена. Бездушно це якимось, не по-людськи. Вони наче не його, вони нас тримали під вартою, дозволяючи так рідко бачитися.

А бачитися з сином доводилося лише там. Продовжували вони його тримати за ґратами. Адвокат – друг сина зі студентських лав – наполягав на його звільненні. Але суддя не погодився, написав, що підслідний може

перешкоджати слідству, маючи значні професійні зв'язки; і ще написав, що не доведено було необґрунтованість його звільнення. Невже треба доводити обґрунтованість звільнення, а не навпаки? Це ж слідчі прокуратури мають доводити законність та обґрунтованість перебування під вартою! На чийй стороні має бути закон? Постанову про відмову у зміні запобіжного заходу оскаржували щоразу, коли нам відмовляли, але безрезультатно. Але більше того: у слідстві цьому є якась неюридична сторона. Адвокат мені казав, що це – упередженість. На його думку, полягала вона в тому, що слідчий був людиною черствою, що в «боротьбі з корупцією» хотів перед своїм начальством вислужитися. Це й вплинуло на неупереджене прийняття рішення щодо запобіжного заходу.

Так і залишався він під вартою, допоки не передали справу до суду. Слідство у прокуратурі тривало фактично п'ятнадцять місяців від затримання і закінчилося у день, коли православні та греко-католики святкують іменини Віри, Надії, Любові та їх матері Софії.

Умови утримання сина були жахливими: годували погано, в камері їх тримали по 10-15 чоловік, спали вони по черзі. Хоча син мій на здоров'я ніколи не скаржився, але тут здоров'я його підвело. Та й кого б воно не підвело, від усього того, що творилося під вартою. Ми подавали скарги, стукали як кажуть, в усі двері. Але в основному все обходилося відписками та відмовами. Якось згодом після всього ми розмовляли з адвокатом, і той розповів мені відверто, що у камері син сидів із так званим «криміналом», «рецидивістами». Коли дізналися вони, що син – юрист, то прийняли вони його за міліціонера, служачу закону. Усіляко знущалися, били, примушували робити всілякі принизливі речі. Скарги наші до керівництва тюрми та прокуратури толку не мали. Все це геть підірвало здоров'я сина.

Стан його я побачила на процесі, коли справу рівно через два тижні після завершення слідства було передано до суду. Слухалася вона довго. А поки він був у суді під вартою, я могла хоча би частіше бачити його. Була надія, що суд розсудить і звільнить сина з-під варти. Свідків було зібрати важко, оскільки колеги сина вже роз'їхалися, інші не так охоче свідчили очі-в-очі, як позаочі під час слідства. Зрештою, після трьох місяців розгляду справи, на Водохреща, суд ухвалив рішення: відправити її на дорозслідування. Ми всі чекали, що сина звільнять з-під варти, але з-під варти його так і не відпустили. Розслідування тривало ще близько року. Здавалося, що всі вже забули про цю справу. Проїшов рівно рік з часу відправлення судом справи на дорозслідування, як справу знову направили до суду. На той час син вже більш ніж два з половиною роки був під вартою. Змінилися слідчі, прокурори, й суддя змінився – справу доручили іншому судді.

Щодо цього іншого судді трапився такий казус. Як розповідає адвокат, прийшов він того року якимось познайомитися зі справою. Було то відразу наступного дня після Дня всіх закоханих. Суддя дав указівку видати справу для ознайомлення. Але секретар мала кудись у той момент терміново відлучитися, сказала, що до лікаря сходити. Попросили прийти іншого разу. Здалося нічого підозрілого. Але коли наступного разу адвокат прийшов до судді, то той сказав чи то проговорився, що справу він завтра принесе. Здалося то дуже дивним, наче суддя додому справи носить чи то комусь їх передає. Відтак наступного дня адвокат у судді відверто спитався, чи той справу випадково слідчому не давав. На що суддя розізлився й прямо у себе в кабінеті, розлючений чомусь, напав на адвоката. «Розмова» вийшла гарячою, а згодом все стало зрозуміло. Суддя, з-поміж іншого, обмовився, що вчився разом із сином і що у них були неприємні стосунки. З'ясувалося згодом, що син викрив його у неправді, перешкодивши обранню на якусь там посаду. Тепер, на думку адвоката, суддя мстився за це. Адвокат подав заяву про відвід, але суддя сам себе не відвів. Сказав, що нема такої підстави для відводу, не перешкоджає це йому справу сина розглядати. Адвокат поскаржився на суддю в якісь суддівські органи.

Потім ще казали, що суддя той навпаки радий був, що, нарешті, син сам на своїй шкурі дізнається, що таке сила закону (а не лише на словах, як то він любив студентів повчати), й тепер, розкривши свою справжню натуру, як злочинець має поплатитися за своє моралізаторство. Такий ось у нас суддя як суд...

У квітні 1999 року наступного дня після синового дня народження суд після майже трьох місяців розгляду справи засудив сина до семи років позбавлення волі. Сім із восьми максимальних років. Ми були шоковані цим рішенням. Адвокат подав апеляцію. Також ще під час слухань першого разу син та адвокат подали клопотання про розгляд справи за участі суду присяжних. Вони керувалися Конституцією й тим, що суд присяжних, який є формою здійснення судової влади народу, а не суддя, повинен вирішувати, чи винуватий син. Вони були переконані, що рішення суду присяжних було би іншим. Вони просто вимагали зреалізувати конституційне право. Суддя з цього приводу не прийняв ніякого рішення, ніякої ухвали, а лише сказав, що Україна – не Америка, Франція чи Німеччина, а положення Конституції потребують конкретизації у законі. Суддя також вказав, що у сина нема ніяких передбачених законом прав на суд присяжних, бо законом не визначено такий випадок як у нього, що його мають судити присяжні; не буде ж він зараз народ скликали судити його. Словом, із судом присяжних нічого не вийшло...

Апеляційний суд, розпочавши розгляд справи першого робочого дня після Дня Перемоги, розглядав справу ще близько двох місяців. І на Всесвітній день архітектури залишив вирок у силі, хоч і змінив строк засудження до шести років. Частина строку сину вже зарахували, сидіти залишалося ще половину. Це здавалося нестерпним. Але залишався шанс на касацію. Верховний Суд вирок скасував і відправив справу на новий розгляд. Правда, пройшло більше двох років після рішення апеляційного суду, поки Верховний Суд це зробив. І сталося це у перший робочий день після Міжнародного дня знань. А на той час за новим кримінальним законом сина вже мали відпустити. Але сина так і не випустили...

Тоді син подав скаргу до Європейського суду з прав людини. Це сталося через два місяці і один день після того, як касаційний суд ухвалив рішення – місяць після того, як ми рішення касації отримали на руки.

З того часу багато змінилося. Але найбільше змінилося здоров'я сина. У тюрмі захворів він на туберкульоз. А згодом прийшла й страшна звістка – у нього виявили вірус імунодефіциту. Й знову ми просили надати йому медичну допомогу. Його потрібно було рятувати. Ніхто нам не міг пояснити точно, як він захворів. Ясно одне: в той час, коли це трапилося, він перебував за ґратами, проходив там лікування, якщо так можна сказати. Здоров'я сина ще більше погіршилося. Він дуже швидко пішов із життя, так і не дочекавшись ні рішення українського суду, ні рішення суду європейського. Лишилися після нього лише його дитя із дівчиною, яка так і не стала його дружиною.

Надіюся, що справу після смерті сина в Європейському суді не закрийють. Можливо, тепер я з синою дівчиною та внуком можемо скаржитися ще на якісь порушення. Що там казати?..

Прошу Вас допомогти нам, а синові – хоча би посмертно, заспокоївши його душу.

З повагою, Мама З.